

ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร

ศูนย์ศิลปาชีพ บางไทร (Bangsai Arts and Crafts Centre) เป็นศูนย์รวมและอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมจากทุกภาคของประเทศ รวมทั้งมีการจัดอบรมฝึกฝนความรู้เกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เพื่อเป็นอาชีพเสริมให้กับเกษตรกร ราษฎรผู้ยากจน รวมทั้งผู้พิการและจัดหาตลาดเพื่อจำหน่ายผลผลิตด้วย

ความเป็นมา

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินตามพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงเยี่ยมราษฎรในทั่วทุกภาคของประเทศไทย พระราชกรณีกิจนี้ได้ทรงปฏิบัติติดต่อกันมานานหลายปีแล้ว จึงทรงเห็นสภาพความเป็นอยู่ที่แท้จริงของราษฎรว่ามีความทุกข์สุขอย่างไร ที่ทรงเป็นห่วงมากที่สุดก็คือความยากจนของราษฎร จึงทรงมีพระราชประสงค์การจัดหาอาชีพให้ราษฎรทำเพื่อเพิ่มพูนรายได้ให้เพียงพอแก่การยังชีพในภาวะปัจจุบัน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงสนพระทัยในงานฝีมือพื้นบ้าน และศิลปกรรมพื้นบ้าน พระองค์จึงส่งเสริมในเรื่องนี้โดยการจัดให้ครูออกไปฝึกสอนราษฎรเป็นการช่วยปรับปรุงคุณภาพของงานให้ดียิ่งขึ้น เมื่อราษฎรมีความชำนาญแล้วผลงานที่ผลิตออกมาก็จะทรงรับซื้อด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ซึ่งงานนี้ต่อมาได้ขยายออกเป็นมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2519 และได้ทรงจัดตั้งโรงเรียนฝึกอบรมศิลปาชีพ แห่งแรกขึ้นที่พระตำหนักสวนจิตรลดา

ในวันฉัตรมงคลปี พ.ศ. 2523 สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายธานินทร์ กรัยวิเชียร จัดหาที่ดินได้ 2 แปลง เป็นที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้รัฐบาลจัดการปฏิรูปที่ดิน เพื่อให้ราษฎรผู้ยากไร้ได้มีที่อยู่และที่ทำมาหากินตามอัตภาพ แปลงหนึ่งอยู่ที่อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก อีกแปลงหนึ่งอยู่ที่อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ล้นเกล้าฯ ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรที่ดินแปลงที่อยู่ที่อำเภอบางไทรด้วยพระองค์เอง ซึ่งที่ดินแปลงนี้มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 750 ไร่เศษ และทรงมีพระราชวินิจฉัยว่าสมควรจะสร้างศูนย์ศิลปาชีพ ณ ที่นี้

วันที่ 3 มิถุนายน 2523 รัฐบาลได้น้อมเกล้าฯ ถวายที่ดินแปลงนี้แด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 4 รอบ และรัฐบาลได้มีมติให้หน่วยราชการต่างๆ สนับสนุนโครงการของศูนย์ศิลปาชีพบางไทรซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงจัดตั้งขึ้น โดยมอบหมายให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์โดยสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเป็นผู้รับผิดชอบในด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยและประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ในการจัดฝึกอบรมศิลปาชีพเรื่อยมา ต่อมามีการซื้อที่ดินเพิ่มเติมอีก 200 ไร่เศษ รวมเป็นเนื้อที่ของศูนย์ในปัจจุบัน ทั้งหมดเกือบ 1,000 ไร่

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดศูนย์ศิลปาชีพบางไทรฯ อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2527

ศูนย์ศิลปาชีพ บางไทร ได้ทำการฝึกอบรมศิลปาชีพให้กับบรรดาเกษตรกร ทั้งชาวนา ชาวไร่ ชาวสวน และราษฎรที่ยากจนจากทั่วประเทศรวมทั้งผู้พิการด้วย โดยคัดเลือกผ่านสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมและสำนักงานส่งเสริมอุตสาหกรรมจังหวัดได้รับสมัครและคัดเลือกเกษตรกรและราษฎรผู้ยากไร้จากทุกภาคของประเทศไทย พร้อมทั้งให้การสนับสนุนเบี้ยเลี้ยงเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายส่วนตัวของผู้รับการฝึกอบรมและค่าวัสดุการฝึกอบรมศิลปาชีพ ให้แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมอีกส่วนหนึ่งด้วย ผู้เข้ารับการฝึกอบรมไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรมและที่พักอาศัย ทั้งนี้ ศูนย์ศิลปาชีพ บางไทรฯ ได้รับความอนุเคราะห์อย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานภาครัฐบาล ในการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมของศูนย์ อีกทั้งได้รับการสนับสนุนจากภาคเอกชนอีกส่วนหนึ่งด้วย

ศูนย์ศิลปาชีพ บางไทร เปิดอบรมศิลปาชีพแขนงต่าง ๆ ให้กับบรรดาเกษตรกร และราษฎรผู้ยากไร้รวมทั้งผู้พิการปีละ 2 รุ่น ใช้เวลาในการฝึกอบรมรุ่นละประมาณ 6 เดือน ทำการฝึกอบรมตั้งแต่เวลา 08.30 - 16.30 น. ทุกวัน มีวันหยุด 1 วัน ในแต่ละสัปดาห์ ปัจจุบันมีผู้เข้ารับการฝึกอบรมประมาณรุ่นละ 500 คน

การบริหารศูนย์ศิลปาชีพ บางไทร

การบริหารศูนย์ศิลปาชีพบางไทร มีผู้อำนวยการเป็นผู้บริหารงาน โดยแบ่งสายงานเป็นฝ่ายต่าง ๆ คือ

1. ฝ่ายอำนวยการ ทำหน้าที่ในการประสานงาน การเงินและบัญชี

2. ฝ่ายฝึกอบรมศิลปาชีพ ทำหน้าที่ฝึกอบรมศิลปาชีพแผนกต่าง ๆ ทั้ง 30 แผนก

3. ฝ่ายธุรการและประชาสัมพันธ์ ทำหน้าที่เกี่ยวกับงานสารบรรณ งานเอกสาร และประชาสัมพันธ์

4. ฝ่ายอาคารสถานที่ ทำหน้าที่ดูแลอาคารสถานที่ทั้งหมด เช่น อาคารฝึกอบรมศิลปาชีพแผนกต่าง ๆ อาคารอำนวยการ หมู่บ้านศิลปาชีพ ศาลาพระมิ่งขวัญ พระตำหนัก ฯลฯ

โรงฝึกงาน

แผนกต่าง ๆ ที่มีการฝึกอบรมในศูนย์ศิลปาชีพ บางไทร

ปัจจุบัน (2548) ทางศูนย์ศิลปาชีพ บางไทร ได้เปิดการอบรมศิลปาชีพในด้านศิลปหัตถกรรม ช่างอุตสาหกรรม ช่างเกษตรกรรม ช่างศิลปประดิษฐ์ อาหารและโภชนาการ และอาชีพเสริมให้กับเกษตรกรจากภูมิภาคของประเทศรวมทั้งสิ้น 30 แผนกดังต่อไปนี้

1. แผนกช่างตัดเย็บเสื้อผ้าและปักจักร ต้องการให้เกษตรกรสามารถตัดเย็บเสื้อผ้าของตนเองและของคนอื่นในครอบครัว ตลอดจนญาติพี่น้องได้ เป็นการลดภาระค่าใช้จ่ายในด้านนี้ลงไป และยังเปิดอบรมการปักผ้าด้วยจักรด้วย

2. แผนกช่างทอผ้าลายตีนจก ผ้าลายตีนจกที่เป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมในรุ่นแรก ๆ คือ ผ้าของหมู่บ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นหมู่บ้านแรกที่ริเริ่มการทอผ้าลายตีนจกขึ้นใช้ต่อมาเมื่อสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎร และทอดพระเนตรการทอผ้าตีนจก ทรงพระราชประสงค์ที่จะอนุรักษ์ไว้ ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร จึงได้ทำการเปิดฝีกอบรมการทอผ้าตีนจกขึ้น

3. แผนกช่างเป่าแก้ว จากการริเริ่มของภาควิชาเคมี คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้จัดให้มีการเป่าแก้วศิลป์ในงานแสดงทางวิทยาศาสตร์ของสมาคมวิทยาศาสตร์เป็นประจำทุกปี ทำให้มีการเผยแพร่ผลงานด้านนี้ออกไปอย่างกว้างขวาง ศูนย์ศิลปาชีพ บางไทร จึงได้จัดฝีกอบรมการเป่าแก้วขึ้น โดยได้รับความร่วมมือในด้านการออกแบบอย่างใกล้ชิดจากคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

แผนกช่างเป่าแก้ว

4. แผนกช่างเครื่องเคลือบดินเผา การฝีกอบรมใช้เวลาประมาณ 4 เดือน โดยเริ่มฝีกอบรมตั้งแต่ขั้นพื้นฐานคือการปั้นเป็นรูปต่างๆตามต้องการ นำมาตบแต่งทำพิมพ์ แล้วนำไปหล่อด้วยน้ำดินปล่อยให้แห้งก่อนนำเข้าเตาอบเพื่อเผา แล้วนำไปเคลือบด้วยน้ำเคลือบใส เสร็จแล้วเผาซ้ำอีกทีก่อนนำไปลงสีเคลือบ แล้วเผาซ้ำในขั้นสุดท้าย

ผลงานแผนกช่างเคลือบดินเผา

5. แผนกช่างจักสานไม้ไผ่ลายขีด ในแถบภาคอีสานมีการทำจักสานไม้ไผ่ลายขีดมานานแล้ว ทางศูนย์ศิลปาชีพ บางไทร จึงเปิดทำการฝีกการสอนการจักสานไม้ไผ่ลายขีดขึ้น โดยเน้นหนักไปในด้านการฝีกฝีมือให้มีความละเอียดประณีตยิ่งกว่าเดิม โดยนำไม้ไผ่มาใช้ 2 ชนิดด้วยกันคือ ไม้ไผ่สีสุกกับไม้ไผ่ไร่

6. แผนกช่างเครื่องเรือนไม้ การฝีกจะเริ่มตั้งแต่การฝีกขั้นมูลฐานของการเป็นช่างไม้เครื่องเรือน จากนั้นฝีกให้มีความชำนาญในการทำเครื่องเรือนด้วยมือและเครื่องจักรกล รวมทั้งการสร้างทัศนคติที่ดีต่อการเป็นช่างไม้

7. แผนกช่างเครื่องยนต์ เพื่อให้เกษตรกรผู้ยากไร้ได้มีความรู้เกี่ยวกับช่างเครื่องยนต์ต่างๆ โดยสามารถนำความรู้ที่ได้ไปซ่อมเครื่องยนต์ของตนเองได้ และนำไปประกอบอาชีพเสริมรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง

8. แผนกช่างศิลปประดิษฐ์ เป็นงานที่แสดงถึงศิลปวัฒนธรรมไทยประกอบด้วย การแกะสลัก ผักผลไม้ และวัสดุอื่น ๆ เช่น มะเขือ แตงกวา มันเทศ ชิง มะละกอ พักทอง แตงโม ลับปะรด สบู่ เป็นต้น การทำเทียน การทำดอกไม้ก้านกล้วย การประดิษฐ์ของชำร่วยงานมงคลหรืองานศพ การประดิษฐ์เครื่องแขวน เช่น กระจ่าย้อย กระจ่าแปลง โคมหวด โคมจีน และศิลปะการจัดดอกไม้ เช่น การร้อยมาลัย การร้อยอุบะ การจัดพานพุ่ม เป็นต้น

9. แผนกช่างประดิษฐ์หัตถ์ โดยประดิษฐ์หัตถ์ที่นำไปใช้ในการแสดงโขน และทำโขนจำลองเล็ก ๆ เป็นการอนุรักษ์การประดิษฐ์หัตถ์ซึ่งเป็นศิลปะไทยที่สืบทอดมาแต่โบราณ

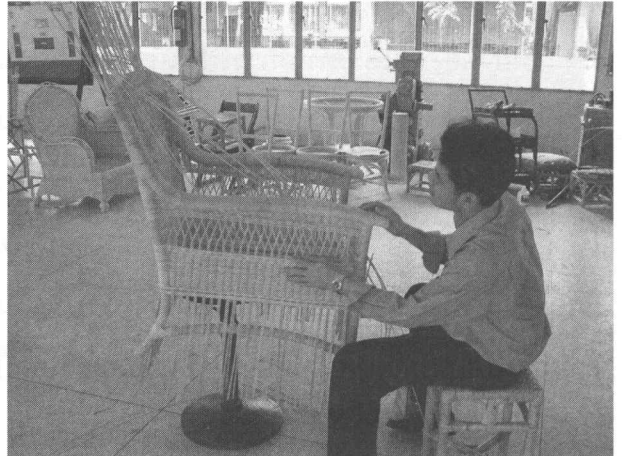

แผนกช่างประดิษฐ์หัตถ์

หัตถ์ที่เสร็จแล้ว

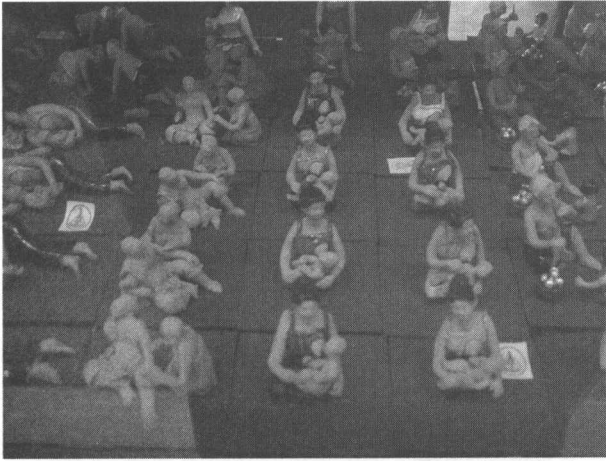
10. แผนกช่างเครื่องเรือนหวาย เนื่องจากคนไทยรู้จักนำหวายมาใช้ประโยชน์ ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้รับการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องเรือนที่แข็งแรงทนทาน และวิจิตรงดงามเป็นที่นิยมแพร่หลายอีกด้วย จากความต้องการผลิตภัณฑ์เครื่องเรือนของตลาดทั้งในและต่างประเทศ ทำให้เกิดอุตสาหกรรมเครื่องเรือนขึ้นมากมาย เพื่อสนองความต้องการของผู้ใช้พร้อมกับส่งเสริมอาชีพและรายได้แก่เกษตรกรผู้ยากไร้ รวมทั้งเป็นการอนุรักษ์งานฝีมือช่างทำเครื่องเรือนที่สืบทอดมาแต่โบราณ ทางศูนย์ศิลปาชีพ บางไทร จึงได้เปิดทำการฝึกอบรมแผนกช่างเครื่องเรือนหวายขึ้น

การประดิษฐ์เครื่องเรือนหวาย

11. แผนกช่างจิตรกรรมประยุกต์ เป็นการเขียนภาพระบายสีที่นำไปประกอบในงานช่างอื่น ๆ

12. แผนกช่างปั้นตุ๊กตาชาววังและดอกไม้ขมปัง มูลเหตุที่แผนกนี้ใช้ชื่อว่าตุ๊กตาชาววัง เนื่องจากเป็นตุ๊กตาที่มีการปั้นขึ้นในวังเป็นครั้งแรก จัดเป็นของเล่นชิ้นเล็ก ๆ ที่ได้รับความนิยมมากสำหรับชาววัง เล่ากันว่าเริ่มมีการประดิษฐ์คิดขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงชมของตุ๊กตาเป็นทรงแบบโบราณในสมัยนั้น เช่น ทรงมหาดไทยทรงหลักแจว เป็นต้น แต่ปัจจุบันทรงชมของตุ๊กตาได้เปลี่ยนไปตามสมัยนิยมแล้ว

ผลงานแผนกช่างปั้นตุ๊กตาชาววัง

13. แผนกวิชาชีพเกษตรกรรม จะเน้นหนักทางด้านปฏิบัติเป็นสำคัญ วิชาที่ใช้ในการฝึก ได้แก่ วิชาปฏิบัติงานโครงการเกษตร และวิชาชีพเกษตรกรรม อันประกอบด้วยวิชาทำสวนผลไม้ วิชาทำสวนผัก วิชาการปลูกดอกไม้ - ไม้ประดับ วิชาการเพาะเห็ดและการทำเชื้อเห็ด วิชาการเลี้ยงโคนม วิชาการประมง วิชาการถนอมอาหาร และวิชาการจัดฟาร์ม เป็นต้น

14. แผนกช่างสอดย่านลิเภา เดิมการนำย่านลิเภามาสอดสานเป็นเครื่องใช้ ยังไม่เป็นที่นิยมแพร่หลายนัก อีกทั้งการฝีมือนั้นยังไม่ละเอียดประณีต เนื่องจากทำใช้กันเฉพาะในครัวเรือนเท่านั้น ทางศูนย์ศิลปาชีพ บางไทร จึงเปิดการฝึกอบรมสอดย่านลิเภาขึ้น เพื่ออนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมไทย และสนับสนุนให้ชาวบ้านใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ปัจจุบันผลิตภัณฑ์จากย่านลิเภาได้ขยายตลาดไปยังต่างประเทศด้วย

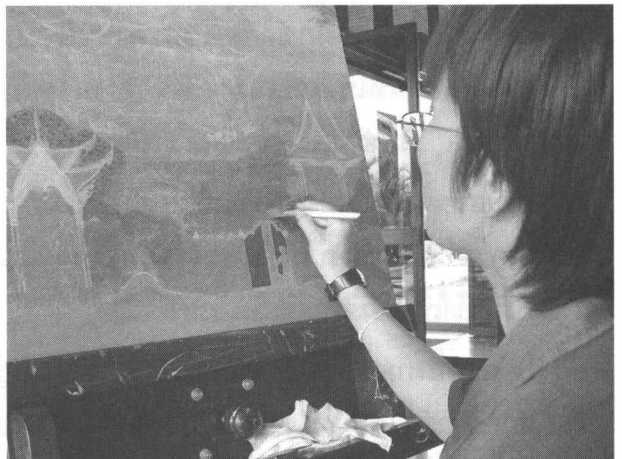
15. แผนกผักตบชวา เนื่องจากผักตบชวาเป็นพืชน้ำที่ทนทานและขยายพันธุ์ได้รวดเร็วยิ่งกำจัดอย่างไรก็ไม่หมดสิ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงตระหนักถึงปัญหาความเดือดร้อนของพสกนิกรในเรื่องนี้ จึงมีพระกระแสรับสั่งเกี่ยวกับผักตบ

ชวาว่า “...เต็มท้องน้ำรบกวนชาวเรือและชาวนาโดยทั่วไป ควรที่จะนำไปทำให้เกิดประโยชน์บ้าง...” ศูนย์ศิลปาชีพ บางไทร จึงรับสนองพระกระแสรับสั่งด้วยการเปิดฝึกอบรมแผนกผักตบชวาขึ้น

ผลงานแผนกผักตบชวา

16. แผนกช่างเขียนภาพลายไทย การฝึกอบรมช่างเขียนภาพลายไทยในศูนย์ศิลปาชีพบางไทรนี้ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเห็นว่าผู้ที่จะเป็นช่างเงิน ช่างทอง และช่างถมไทยที่ดีได้ จำเป็นจะต้องมีความรู้ความชำนาญในการเขียนลายไทยเป็นเบื้องต้นก่อน โดยจะใช้เวลาในการฝึกแต่ละรุ่นประมาณ 4 เดือน

แผนกช่างเขียนภาพลายไทย

17. แผนกช่างสีและชักเงา ช่างสีและชักเงาเป็นขั้นตอนต่อจากช่างไม้ เป็นการเก็บรายละเอียดของชิ้นงานเพื่อให้เกิดความละเอียดประณีตและงดงามยิ่งขึ้น โดยเริ่มสอนตั้งแต่การทาสี ทาแซลแล็ค ทาแลคเกอร์ เพื่อให้เกิดความสวยงามและเป็นการรักษาเนื้อไม้ รวมไปถึงจนถึงการฝักให้รู้จักไปวสี ย้อมสี การแก้สีเนื้อไม้ รวมไปถึงการตรวจเนื้องานดูความเรียบร้อย เช่น รอยแตก รอยด่าง และส่วนที่ไม่ได้ทาสี เป็นต้น

18. แผนกช่างเครื่องหนัง เปิดสอนทั้งหมด 3 ระดับ เริ่มตั้งแต่ระดับพื้นฐาน ระดับกลาง และระดับสูง

19. แผนกช่างทอผ้าไหม การทอผ้าไหมนิยมทอกันมากในบางจังหวัดทางภาคเหนือ และจังหวัดแถบภาคอีสาน ผ้าไหมที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักมากคือ ที่อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น ทางศูนย์ศิลปาชีพ บางไทร ได้จัดฝึกอบรมแผนกช่างทอผ้าไหมเพื่ออนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมประจำชาติ โดยใช้เวลาในการฝึกครั้งละ 8 เดือน

20. แผนกช่างปักผ้า เนื่องจากสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเห็นว่า ภายหลังมีการปักผ้าด้วยจักรกันมาก แม้ว่าจะได้งานจำนวนมาก แต่ทว่าขาดความประณีตงดงาม จึงทรงส่งเสริมให้มีการฝักอาชีพปักผ้าด้วยมือขึ้น เนื่องจากเป็นงานที่ใช้เวลาไม่มากนัก สามารถใช้เวลาว่างที่มีอยู่สร้างงานได้

21. แผนกโภชนาการ มีการฝึกอบอรมการทำอาหารหวานคาวสำหรับปรุงรับประทานในครอบครัว ทำเป็นอาชีพเสริมได้ด้วย

22. แผนกช่างดอกไม้ประดิษฐ์ ส่วนใหญ่จะเน้นการนำผ้าและกระดาษมาเป็นวัตถุดิบ โดยเฉพาะดอกไม้ประดิษฐ์ที่ทำมาจากผ้าไหมจะได้รับความนิยมเป็นพิเศษ

ผลงานแผนกช่างดอกไม้ประดิษฐ์

23. แผนกช่างขนมไทย โดยทำขึ้นจากวัตถุดิบใกล้ตัว หาง่ายและราคาถูก เช่น การทำกล้วยกวน มะขามแก้ว เป็นต้น

24. แผนกช่างประติมากรรม

25. แผนกช่างเจียรระโนผลอย

26. แผนกช่างโลหะ

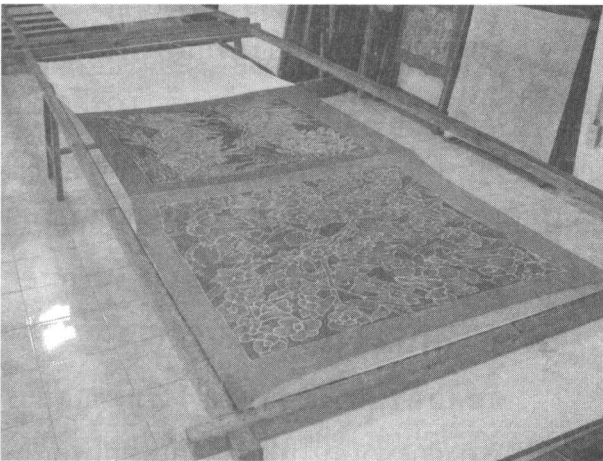
แผนกช่างโลหะ

27. แผนกช่างแกะสลักไม้

ผลงานการแกะสลัก

28. แผนกช่างผ้าบาติก

ผลงานแผนกช่างบาติก

29. แผนกช่างวาดภาพสีน้ำมัน

30. แผนกช่างภาพกระจกสี

มีการเปิดอบรมและมีผู้สามารถออกไปสร้างผลงานนำรายได้มาสู่ครัวเรือนเป็นจำนวนมากแล้ว

และการฝึกอบรมศิลปินอาชีพทั้ง 30 แผนกนี้ ยังแยกเป็นหมวดหมู่ได้ คือ

1. ศิลปกรรม เช่น ช่างเขียนภาพลายไทย ช่างวาดภาพสีน้ำมัน ช่างจิตรกรรมประยุกต์ และช่างประติมากรรม

2. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น ช่างปั้น ตุ๊กตาชาววังและดอกไม้ขนมปัง ช่างทอผ้าไหม ช่างทอผ้าลายตีนจก ช่างผ้าบาติก ช่างเครื่องเคลือบดินเผา และช่างสอดย่านลิเภา

3. ศิลปประดิษฐ์ เช่น ช่างประดิษฐ์หัวโขน ช่างดอกไม้ประดิษฐ์ ช่างเจียระไนพลอย ช่างศิลปประดิษฐ์ ช่างภาพกระจกสี และช่างเป่าแก้ว

4. ช่างอุตสาหกรรม เช่น ช่างเครื่องยนต์ ช่างโลหะ ช่างเครื่องเรือนไม้ ช่างสีและชักเงา และช่างเครื่องหนัก

5. อาหารและโภชนาการ เช่น ช่างขนมไทย และโภชนาการ (การทำอาหารหวานคาว)

6. เกษตรกรรม เช่น การทำสวนผลไม้ การทำสวนผัก การปลูกดอกไม้-ไม้ประดับ การเพาะเห็ดและการทำเชื้อเห็ด การเลี้ยงโคนม การประมง การถนอมอาหาร และการจัดฟาร์ม

7. ตัดเย็บเสื้อผ้า เช่น ช่างปักผ้า และช่างตัดเย็บเสื้อผ้า

วิธีการฝึกอบรมและขั้นตอนในการฝึกอบรม

วิธีการฝึกอบรมในแต่ละช่างใช้ วิธีการฝึกอบรมแบบฝึกปฏิบัติ (work shop training) หรือวิธีการฝึกอบรมในโรงงานหรือห้องปฏิบัติการงาน (laboratory training) คือเป็นวิธีการฝึกอบรมที่เน้นการปฏิบัติจริง เน้นการลงมือทำจริง โดยใช้เวลาในการฝึกอบรมแต่ละช่าง 4 - 8 เดือน

ขั้นตอนในการฝึกอบรม ขอยกตัวอย่างขั้นตอนการฝึกอบรมบางด้าน ดังนี้

1. การทอผ้าลายตีนจก ผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะได้เรียนรู้ตั้งแต่ขั้นตอนแรก คือ นำเอาไหมประมาณ 1 กิโลกรัม มาใส่กงแล้วหมุนออกใส่อักษ เพื่อเก็บขี้ไหมและปุ่มปมต่างๆ นำอักษที่ใส่ไหมไปพรมน้ำแล้วหมุนใส่หลาเช่นให้เป็นเกลียว

ใส่กระบอกจนเต็ม จากนั้นนำกระบอกใหม่ที่เข็นไว้มาแหล่งเป็นใจเล็กๆ 10 ใจ เท่ากับ 1 เซ็ด ทั้งนี้ผ้าทอลายตีนจก 1 ผืน จะใช้ไหมประมาณ 10 เซ็ด

นำไหมไปแช่น้ำที่ผสมด่างทิ้งไว้ประมาณ 30 นาที จากนั้นนำไปต้มในน้ำเดือดใส่สบู่ซันไลต์เพื่อฟอกอีกที เมื่อไหมขาวสะอาดดีแล้วนำไปล้างน้ำบิ๊บให้แห้ง แล้วใส่ไม้กระตุกให้เป็นเส้นตรง เมื่อไหมแห้งแล้วนำไปย้อมสีตามต้องการ

ขั้นตอนการทอ นำไหมที่แห้งแล้วมาใส่กงปั่นออก ใส่อีกอีกครั้ง จากนั้นนำมาขึ้นเครือ จำนวน 10 หลบ ๆ ละ 40 เส้น ก่อนจะขึ้นก็ต่อกับฟืม เสร็จแล้วกระทบให้แน่น เมื่อได้ความยาวประมาณ 2 นิ้ว แล้วจึงขึ้นลายตามตัวอย่างที่กำหนดให้จนเสร็จเป็นผืน โดยหนึ่งผืนจะได้ผ้าที่มีความยาวประมาณ 2 - 2.50 เมตร

2. การปั่นตุ๊กตาชาววัง จะแยกกล่าวถึงวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ และ ขั้นตอนในการฝีกอบรม ดังนี้

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ มีดินเหนียวที่กรองแล้ว ผ้าสำหรับห่อดินเหนียว กระดาษหนังสือพิมพ์ดำป็นมิดคว้านผลไม้ปลายแหลม แก้วใส่น้ำ หม้อดินเล็กสำหรับใส่ตุ๊กตา ถ่าน เตาถ่าน พู่กัน สีพลาสติก สีน้ำมัน และน้ำมันสน

ขั้นตอนในการฝีกอบรม เริ่มจากนำดินเหนียวที่กรองแล้วมาผสมกับกระดาษหนังสือพิมพ์ป็นนวดให้เข้ากัน จากนั้นนำมาปั่นเป็นตุ๊กตาตามต้องการ เมื่อบั่นเสร็จแล้วนำออกผึ่งลมให้แห้ง แล้วนำไปเรียงในหม้อดิน เผาด้วยไฟอ่อน ๆ ก่อนแล้วค่อยเร่งไฟให้แรงขึ้น ใช้เวลาเผาประมาณ 3 ชั่วโมง

ตุ๊กตาที่เผาแล้วจะถูกนำมาปิดฝุ่น ทาสีพลาสติกสีขาวรองพื้นก่อน จากนั้นนำสีน้ำมันมาแต่งแต้มหน้าตา สีส้ม และสีฟ้าตามต้องการ

3. การประดิษฐ์ผักตบชวา

ขั้นตอนในการฝีกอบรม มี 3 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่ 1 เป็นการแนะนำให้ผู้เข้ารับการฝีกอบรมรู้จักหลักการหาผักตบชวา รู้จักเครื่องมือเครื่องใช้ ตลอดจนการเก็บรักษา จากนั้นเป็นการเรียนรู้วิธีการทำผักตบชวาให้แห้ง รวมถึงรู้จักวิธีการต่าง ๆ ในการผลิตผลิตภัณฑ์ผักตบชวา เช่น การพันขั้ว พันไข้ว พันให้เกิดปมหรือลูกแก้ว

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการเรียนรู้วิธีการประดิษฐ์เพิ่มขึ้น เช่น การนำผักตบชวาไปผสมผสานเข้ากับวัสดุอื่น เช่น เชือก ไม้ไผ่ หวาย การถักเปียแบบต่าง ๆ การถักตีนตะขาบ วิธีการสานลายต่าง ๆ วิธีการถักขอบ วิธีผูกและวิธีตีเกลียว

ขั้นตอนที่ 3 เป็นการเรียนรู้การออกแบบผลิตภัณฑ์ ตลอดจนการฟอกย้อมสี การตัดเย็บคำนวณวัสดุ เวลา และแรงงาน การทำบัญชีอย่างง่าย และการขยายการตลาด ตลอดจนการบำรุงรักษาวัสดุที่ทำเสร็จแล้ว

4. การทอผ้าไหม

ขั้นตอนในการฝีกอบรม เริ่มตั้งแต่การอบรมในเรื่องการนำเส้นไหมมาวกใส่อีกเพื่อเก็บขึ้นไหม นำไหมที่อวกแล้วมาเข็นใส่กระบอก เพื่อให้เส้นไหมเป็นเกลียวและเก็บขึ้นไหมที่ยังค้างออกให้หมด จากนั้นนำไหมแหล่งออกให้เป็นเซ็ดเพื่อนำไปฟอก โดยนำไปแช่ด่าง เสร็จแล้วนำไปต้มในน้ำเดือดที่ผสมสบู่ซันไลต์บดละเอียดแล้ว พอไหมขาวสะอาดดีแล้วนำไปล้างให้สะอาด ตากให้แห้ง

เพื่อให้ได้ไหมที่มีสีสังดงาม ขั้นตอนต่อไปจะเป็นการนำไหมไปย้อมสี โดยการตั้งน้ำให้เดือดแล้วใส่สีคนให้ทั่ว เมื่อได้ที่แล้วนำไหมจุ่มลงในน้ำธรรมดาก่อนจะใส่ลงในหม้อต้มสี ทิ้งไว้ประมาณ 10 นาที นำออกมาล้างให้สะอาด แล้วตากให้แห้ง

จากนั้นนำไหมมาวกใส่อีก ก่อนจะขึ้นตัวยืนและปั่นใส่หลอด แล้วนำไหมที่ขึ้นตัวยืนมาต่อกับฟืมและตะกรอ จากนั้นจึงเริ่มขั้นตอนของการทอ บนที่จนเสร็จเป็นผืน โดยการทอแต่ละครั้งจะต้องลงแป้งหรือน้ำข้าวสุกเพื่อให้เส้นไหมเหนียวและไม่เป็นขน เพื่อให้ง่ายต่อการทอ และที่น่าสนใจอย่างยิ่งคือ วิธีการฝีกอบรมของศูนย์ที่สามารถฝีกลูกหลานชาวไร่ ชาวนา ในชนบทซึ่งไม่มีความรู้พื้นฐานมากนักให้มีความสามารถอย่างดีเยี่ยมในการผลิตงานศิลปหัตถกรรมต่างๆ ได้ จนมีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก

การสนับสนุนแก่ผู้สำเร็จการฝีกอบรม

ผู้เข้ารับการฝีกอบรมศิลปาชีพนี้ เมื่อสำเร็จการฝีกอบรมและต้องการไปประกอบอาชีพเสริมที่ภูมิลำเนาของตนเอง ทางศูนย์ศิลปาชีพ บางไทร ก็ให้การสนับสนุนแก่ผู้สำเร็จการฝีกอบรม โดยการจำหน่ายเครื่องมือและอุปกรณ์บางอย่าง ที่ใช้ในขั้นตอนการผลิตให้แก่ผู้สำเร็จการฝีกอบรมในราคาทุน และให้ศิษย์เก่าเหล่านี้นำผลิตภัณฑ์ของตนมาจำหน่ายที่ร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของศิษย์เก่าที่ทางศูนย์ฯ จัดตั้งขึ้น แต่อยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ว่าผลิตภัณฑ์นั้นต้องมีคุณภาพสูงได้มาตรฐาน ดังที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงมีพระราชเสาวนีย์ ให้ถือเป็นหลักสำคัญในการฝีกอบรมศิลปาชีพทุกประเภทตลอดมา

เป็นที่สังเกตว่าการฝีกอบรมศิลปาชีพทั้ง 30 แผนกนี้ มีหลายแผนกที่เป็น **การอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของไทย** ไว้ เช่น **แผนกช่างเขียนภาพลายไทย** **แผนกช่างสอดย่านลิเภา** **แผนกช่างทอผ้าไหม** **แผนกช่างทอผ้าลายตีนจอก** **แผนกช่างปั้นตุ๊กตาชาววัง** **แผนกช่างเครื่องเรือนหวาย** และ **แผนกช่างเป่าแก้ว** เป็นต้น

การขยายสาขา

จากศูนย์ศิลปาชีพ บางไทร โครงการศูนย์ศิลปาชีพได้แผ่ขยายไปยังภูมิภาคอื่นๆ อีกมากมายหลายแห่งเช่น **ภาคอีสาน** ที่ **บ้านกุดนาขามและบ้านนาจร จังหวัดสกลนคร** **อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม** **อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู** **เป็นต้น** **ภาคเหนือ** ที่ **บ้านกาด กิ่งอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่** **บ้านนามน อำเภอลอง จังหวัดแพร่** **อำเภอบัว จังหวัดน่าน** **เป็นต้น** **ภาคใต้** ที่ **บ้านบือแรง อำเภอรือเสาะ** และ **อำเภอรະแงะ จังหวัดนราธิวาส** **เป็นต้น**

จึงเห็นได้ว่าการฝีกอบรมศิลปาชีพที่ศูนย์ศิลปาชีพ บางไทร และได้ขยายไปยังทุกภาคของประเทศไทยนี้ เป็นการฝีกอบรมศิลปาชีพที่หลากหลาย และเป็นการฝีกอบรมระยะสั้นประมาณ 6 - 8 เดือนเท่านั้นแต่ผู้รับการฝีกอบรมก็มีความรู้ความสามารถที่จะนำไปประกอบอาชีพเสริมที่ภูมิลำเนาของตนได้อย่างดียิ่ง ทำให้ความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้นมาก และงานของศูนย์ศิลปาชีพก็เจริญยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของไทยไว้อีกด้วย

ถ้าหากสถาบันการศึกษาด้านอาชีวศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ เช่น วิทยาลัยอาชีวศึกษา วิทยาลัยการอาชีพ วิทยาลัยเทคนิค สถาบันเทคโนโลยี มหาวิทยาลัย ฯลฯ ซึ่งจัดการเรียนการสอนทางช่างต่างๆ ได้เปิดสอนสาขาวิชาทางช่างที่หลากหลาย ก็จะทำให้เปิดโอกาสให้เยาวชนได้เลือกเรียนสาขาวิชาทางช่างที่หลากหลายและยังช่วยอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของไทยด้วย

บรรณานุกรม

- ชิตา ชากัทธ. “สมเด็จพระแม่กษัตริย์ศิลปิน,” **วารสารวัฒนธรรมไทย**. 16 (11) : 5 – 18 ; สิงหาคม 2542.
- วิญญู บุญยงค์. “ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร สอนองพระราชปณิธานสมเด็จพระแม่,” **วารสารวัฒนธรรมไทย** 16 (11) : 19 – 32 ; สิงหาคม 2542.
- ยูร กมลเสวีรัตน์. “ความสุขและความภูมิใจของอาจารย์โสภณาพรรณ อมตะเดชะ ผู้ก่อตั้งแผนกศิลปประดิษฐ์ ศูนย์ศิลปาชีพ บางไทร,” **วารสารวัฒนธรรมไทย**. 16 (11) : 33 – 37 ; สิงหาคม 2542.
- เรื่องเล่า “พระแม่เจ้าของแผ่นดิน,” จาก “พลากร สุวรรณรัฐ” ใน **หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน**. ฉบับวันอังคาร ที่ 30 พฤศจิกายน 2547 หน้า 34.
- วิชัย แหวนเพชร. **เทคนิคและวิธีการสอนอุตสาหกรรมศึกษา**. กรุงเทพฯ : มหานคร : คณะวิชาอุตสาหกรรมศึกษา, วิทยาลัยครูพระนคร, 2530.
- ศูนย์ศิลปาชีพ บางไทร ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ**. ไม่ปรากฏที่พิมพ์และปีพิมพ์